

539

5420

ԳԻՏԱԿԱՆ-ՍՕՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
«ՊՐՕԼԷՏԱՐԱԿԱՆ ՄԻՏՔ».

Պրոլետարներ բոլոր հրկրների—միացե՛ք!

Ա. ԼՈՒՆԱԶԱՐՍԿԻ

Երեսփոխանական

ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ

ԴԱՏԱՐԱՆ

Խոհ 05 4 4246

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Երևանի ՄԱՏԻՆԵԱՆԻ, Վերստիլի կամուրջ
1919 թ.

1153
15320

А. ЛУНАЧАРСКИЙ—РЕВОЛЮЦИЯ И СУД.

ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԴԱՏԱՐԱՆ

Հասարակութիւնը միատարր չէ: Նրա ծոցում մարտնչում են իրար դէմ հակադիր շահերով, ուստի և տարբեր հոգեկան կազմով ու տարբեր իրաւագիտակցութեամբ դասակարգեր:

Տիրապետող դասակարգերը ոչ միայն պետութեան ամբողջ ուժով փաստօրէն ամրացնում են իրենց դասակարգային արտօնութիւնները, ոչ միայն իրենց իսկ ստեղծած օրէնքներով դատում են այդ արտօնութիւններին ամբողջապէս կամ մասնաւորապէս ձեռնամուխ լինել ջանկացողներին, այլև աշխատում են ժողովրդի գիտակցութեան մէջ ամրացնել այն միտքը՝ իբրեւ իրենց դատական հիմնարկութիւնները ամբողջ հասարակական կեանքի հիմքն են կազմում, որի խախտմամբ կուտուրայի ամբողջ շէնքին փուլ գալու վտանգ է սպառնում:

Սակայն նոր դասակարգը, պրօլետարական դասակարգը, կապիտալիստական հասարակակարգում իր հետ աւելի բարձր տնտեսական կարգ բերելով, հանդիսանում է նաև իբրև մարտնչող անհամեմատ աւելի բարձր իրաւունքի համար, քան կողոպտիչների ու շահագործողների պահապան ջուն հանդիսացող և հին, պառւստած հասարակակարգի խարխլած, ոսկրացած իրաւունքը:

Բայց այդ նոր դասակարգը մինչ այն ժամանակ, քանի դեռ կեղեքւած վիճակում է գտնւում, քանի նա հանդիսանում է տէրերի իր նկատմամբ գործադրող իրաւունքի գոհը, բնականօրէն դրկւած է իր իրաւագիտակցութիւնը ձեւակերպելու հնարաւորութիւնից, նա չի կարող ստեղծել օգնւմ իր դատարանի իգէալը կամ տենչած օրէնքների ժողովածուն (կօդէքսը): Եթէ մի մասնազէտ-իրաւազէտ որոճար, մտածէր էլ նոյնիսկ նախօրօք ուրուագծելու ապագայ հասարակակարգի օրէնքների ժողովածուի նախագիծը, Ուէլսի, Բէլլամիի բօմանների նման, նրանից ոչինչ չէր ստացի, բացի հետաքրքրական գիտական ֆանտազիայից: Երբեք փորձեր արւում էին: Կիսաբուրժուական, կիսասօցիալիստ մի տաղանդաւոր գրող, — Անտօն Մէնգէլը — դրանով նոյն իսկ մեծ փառք ձեռք բերաւ:

Բայց այդ բոլորը լոկ տեսական, թէօրէտիքական խաղ է միայն: Իւրաքանչիւր մի դասակարգ իրաւունքն ստեղծում է գործնականում, երբ նա գործադրում է իր իշխանութիւնը, երբ նա կառուցում է հասարակական աշխարհը իր աշխարհի ձեւով և նման, այսինքն՝ մի կողմից համաձայն իր դասակարգային շահերի, միւս կողմից՝ տեսալ կօնկրէտ պայմաններին:

Նոյնիսկ կտրուկ յեղաշրջման միջոցով քաղաքական իշխանութեան հասնող և ոչ մի դասակարգի միանգամից նոր աշխարհ ստեղծելու ընդունակութիւնն չի տւած: Ինչպէս Մարքսն է ասում, այդ աշխարհը ծնւում է հին հասարակական հիւսեալների ցանցով փաթաթւած:

Բայց դրանից չի հետևում, որ յեղափոխական դասակարգը պիտի յապաղէ կամ քնքշաբար վարէ (գնաղ անէ), հին կարգի հետ. նրա դործն է խորտակել և ստեղծել: Հին գիմադրութիւնը ինքնին է ստեղծւում և հանդիսանում է ոչ թէ պլիւս, այլ մինուս:

Եւ այսպէս յեղափոխական դասակարգն իր հետ բերում է նոր իրաւագիտակցութիւն, նրա յեղափոխութեամբ ստեղծւած նոր կեանքի տնտեսական նոր պայմանների հետ համաձայնութեան մէջ գտնուող ձևերի և իրաւայարարութիւնների նախազգացում, նա իր հետ բերում է նոր դատական խիղճ, չարի և բարու մասին նոր ըմբռնումներ, պատկերացումներ: Ինքը յեղափոխութիւնը հին և նոր իրաւունքի մեծ հակադրման փաստն է, արհեստներին առելի իրաւակարգի վրայ կատարւած ժողովրդական մասնայական դատաստանի ակտը: Նոր քաղաքացիական և քրէական իրաւունքի ստեղծումը, ինչպէս և պետական նոր կենցաղավարութեան ձևի, իշխանութեան նոր մարմինների,—որոնց թւում և դատական մարմին—ստեղծումը՝ յեղափոխութեան ամբողջական է, նրա մէջ թաղնւած և նոր դասակարգային շահով ու հետեապէս նոր տնտեսական ծրագրով ստեղծւած նոր իրաւագիտակցութեան ձևակերպումը և իրագործումը:

Հոկտեմբերի 25-ին կատարւեց ամենամեծ յեղափոխութիւնը, ինչպիսին տեսել էր երկիրը: Աշխատաւորները սկզբում միանգամից հեշտութեամբ չյաղթեցին—նման բան պատահում էր և առաջ,—բայց իրենց յաղթանակի պատուը պահեցին սեփական ձեռքերում, չշտապեցին ստրկական ինքնաշարժմամբ զիջելու այն նրա հերթական թեկնածուներին, ինչպէս, օրինակ, այդ արեւց 1917 թ. մարտին:

Կարելի է սպասել, որ այդ յեղաշրջումը կատարելուց յետոյ իրենց երկրի քաղաքական ռազմական տէրը դառնալով, պրօլետարիատն ու գիւղացիութիւնը, կէրէսիկների երէկւայ կեղծ-յեղափոխական իշխանութեան նման, կարող լինեն համբերել

հին դատարանների, հին օրէնքների լի ուժով, աղատ գործողութեանը:

Կարելի է, արդեօք, սպասել, որ աշխատաւոր ժողովուրդը—դրութեան նոր տէրը, ամեն ինչ կարող է կարգ ու կանոնի մէջ համարել, երբ զուտ բուրժուական դատավճիռները, անյողողգ, աննկուէ կապիտալիզմի ոգով, որի դէմ նա իր հօր հարւածներն էր ուղղում, արտասանում են յանուն այն կառավարութեան, որին նա տապալել ու ընկճել է, և երբ Մէնստն էլ,—կարծէք թէ ոչինչ պատահած չլինէր,—շարունակում է հրատարակել տապալւած իշխանութեան վերջին օրէնսդրութիւնները:

Յեղափոխութիւնը հէնց դրա համար էլ կատարւում է, որպէսզի նոր իրաւունք ստեղծւի, որպէսզի մասնաների իրաւագիտակցութիւնը իրականութիւն դառնալու համար հնարաւորութիւն ձեռք բերել կարողանայ: Ահա ինչու յաղթական ժողովուրդը անյապաղ ձեռք պիտի մեկնէ նոր դատարանների և նոր օրէնսդրութեան ստեղծելուն, գործնական կեանքում նրանց իրաւործելուն, սկզբում բնական ըմբռմամբ—գեկավարելով իր յեղափոխական խզճով, և աստիճանաբար միայն ձևակերպելով նոր իրաւունքը ու բիւրեղացնելով իսկական ժողովրդական դատարանի ամուր և գեղեցիկ ձևերը:

Հիմնայաւասի, ջարդ ու փշուր տնկ հին դատարանը—մեր շղթաներն ու մեր թշնամու գործիքը—դա յեղափոխականների առաջին պարտքն է, դա թելադրում է նրանց բնական ռազմական ընազդը:

Յետոյ, նրանց պարտքն է թէկուզ ընդհանուր գծերով նշանակել, պարզել նոր դատարանի հիմքերը—և մնացածը թողնել յեղափոխական ժողովրդի ստեղծագործութեանը:

Բուրժուազիան աստիճանաբար բուն դնելով ֆէօդալական հասարակութեան ծոցում, կարող էր հին կարգի իրաւունքով, միայն նոր պայմանների համաձայն թեթև փոփոխութիւններ մտցնելով, որովհետեւ նա, ինչպէս և հին հոմէական աշխարհը, կանգնած էր մասնաւոր սեփականութեան բացարձակ ճանաչման հողի վրայ: Պրօլետարիատը նման ճանապարհով դնալ չի կարող. նրա առաջնադասութիւնը ոչ մի կերպ վերադարձ հնին չի ներկայացնում իրենից. նրա իրաւունքի համար պատմութեան մէջ նախընթաց օրինակներ չկան: Եւ որովհետեւ կապիտալիստական իրաւակարգում նա ոչ մի հնարաւորութիւն չի ունեցել իրաւական ստեղծագործութեամբ զրազելու—նրան ոչինչ չի մնում անելու՝ բայց եթէ սովորի գործնականում զատելը, սովորոյթի իրաւունք (объединное право) ստեղծելը, քաղելով այդ միևնոյն հողերը շարժման այն աղբիւրից, որը նրան բերաւ գէպի յաղթական յեղափոխութիւնը, և որը իր մէջ

արտացոլում է նրա դասակարգային բնաւորութիւնն ու նրա նշանակութեան հզօր աճումը հասարակական կեանքում:

Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը վերացնելով ցարական և բուրժուական դատարանը, հրաւիրում, կոչ է անում ողու աշխատաւոր ժողովրդին դէպի նման ստեղծագործութիւն:

Եւ թող չսասն բուրժուական իրաւաբանները, որ այն՝ ինչի մասին մենք խօսում ենք այստեղ, այն՝ ինչ որ վաղը պիտի անէ ժողովուրդը, չլսած ու հրէշաւոր է իրաւաբանական տեսակէտից: Անթոյլատրելի է այդ միայն այն նեխած ու լճացած կեղծգիտութեան տեսակէտից, որը ներկայացնում է իրենից տէրերի իրօք վայրագ ու ամարդի իրաւունքը—յատկապէս իր վրայ կրելու համար նշանակւած իրաւունքի արհեստականօրէն յօրինւած հիմքը: Եղբայրս բուրժուական ուսումնականները, համամատարար աւելի աղնիւներն ու տաղանդաւորները, որոնք աշխատում էին իրենց իրաւաբանական ուսմունքը իսկական գիտութիւնների—բոլորգիտյի, հոգեբանութեան և հասարակագիտութեան—վրայ հիմնել, ստիպւած էին մեր յեղափոխութիւնից ոչ շատ վաղ, կարծէք թէ նախատեսելով այն, խօսել մեր լեզուով:

Մենք հրաւիրում ենք մեր թշնամիներին, նախ քան նրանք ընթացք կըսան իրենց պօլէմիկական գրիչներին, կարդալ այն մի քանի ցիտատները իրենց կողմից իսկ ճանաչող, ընդունող հեղինակութիւններից, որոնք գրւած են կարծէք թէ երէկ, կարծէք թէ յատկապէս ի պաշտպանութիւն դատարանների վերանորոգման այն ձևի, որին հարկադրում են մեզ դիմել մեր վերապրող մեծ, նշանաւոր ժամանակի հանգամանքներն ու պայմանները: Մենք հրաւիրում ենք մեր բարեկամներին լսել,—ինչ են ասում բոլորովին ոչ «բոլշեիկներ», իսկական գիտնականները յեղափոխութեան իրաւաստեցծագործման մասին:

Բոլորովին նոր իրաւունքի մասին, որը, առ այժմ նոր արդարութեան պահանջների անորոշ ձևով միայն, բերում է իր հետ չորրորդ դասակարգը և առաջիկայ անցողական շրջանի մասին, որի մէջ աղաղակող հակասութեամբ իրար կը հանդիպեն հին, անյայտացող իրաւակարգի վերջին մնացորդներն ու նորի առաջին սկզբնաւորութիւնները,—խօսում է Բէրօլցհայմերը*), իսկ Մէնզլերը աշխատում էր նոյն իսկ ձևակերպել նոր բարձրացող դասակարգի գիտակցութեան մէջ արժատացած և աշխատաւորական ժողովրդական պետութեան մէջ իրաւորեւելիք այդ իրաւունքը **):

*) Berolzheimer, System der Rechts und Wirtschaftsphilosophie. համ. II, էջ 483.

**) Anton Menger Neue Staatslehre.

Այն, ինչ որ ստեղծագործւում է բուրժուական պետութեան ծոցում, ամենակտրուկ կերպով, թէպէտ, ճիշտ է, ոչ իրաւաբանական ճանապարհներով, խոստովանում է և պ. պ. պրօֆէսորների այնպիսի մի ուսուցիչ, ինչպիսին Նլինէկն է, երբ նա խօսում է, օրինակ, այն նորմաների մասին, որոնք ոչ իրաւաբանական, բայց սօցիալական տեսակէտից գործում են ինչպէս օրէնքներ, թէպէտ չեն մշակւում ձևական օրէնսդրական կարգով *):

Նշանաւոր Ֆէյէրբախի աշակերտ Կնապպը, պարզորոշ բնութենում էր այն տարբերութիւնը, որ գոյութիւն ունի գրւած տիրող իրաւունքի և դեռևս նոր, բէալիցացիայի չենթարկւած իրաւունքի միջև, որի դրօշակի տակ նոր դասակարգը հենց այդ իրաւունքն իրական դարձնելու համար իր յեղափոխութիւնն է կատարում. և ահա ինչ է գրում այդ համեմատաբար աւելի յեղափոխական դարեշրջանի իրաւաբանը. «Իրաւունքի խնդիրն ընթանում է յաճախ յեղափոխական փողոցային կռիւների մէջ, կամ համաշխարհային լատերադմի ծայրալիքներում—և միշտ նա (իրաւունքը), իր էութեան հետ միասին, իր մէջ օրէնէկտիվ ու թի կոչ է պարունակում, որը պիտի ապահովէ իրաւունքի կրողին արտաքին իրաւունքը»:

Ահա հենց իշխանութեան գլուխն անցնելու շնորհիւ նոր դասակարգերի ներքին իրաւագիտակցութեան արտաքին հզօր իրաւունքը փոխարինելու մէջ է կայանում գործը:

Իրական, պօղիտիվ իրաւունքի, այսինքն կայուն իշխանութեան գրւած իրաւունքի, և նոր հասարակական ուժերի արդարութեան իզէալ «բնատուրի» իրաւունքի փոխ-յարաբերութիւնները աւելի որոշ և վառ կերպով ընթանալով է Պետրա-ժիցկին, նա, որով ողու պաշտօնական գիտութիւնը հակւած է պարծինալու, ինչպէս Ներսիսյան յուսատու ասող ճանաչւած մի անձնաւորութեամբ: Նա ասում է.

«Պօղիտիվ (գրւած) և ինտուիտիվ (նոր դասակարգերի իզէալը) իրաւունքի միաժամանակ գոյութիւնը հնարաւոր է միայն ընդհանուր գծերով նրանց մէջ համաձայնութիւն լինելու դէպքում. տարաձայնութեան յայտնի սահմաններից անցնելու ժամանակ անխուսափելի է պօղիտիվ իրաւունքի խորտակումը դիմադրութեան դէպքում—սօցիալական յեղափոխութեան ձևով»:

Այդ բանը հէնց առաջ եկաւ հոկտեմբերի 25-ին և անհասկանալի կլինէր, եթէ յեղափոխութիւնից յետոյ, ինչ որ մի հրաշքով բուրժուական «պօղիտիվ իրաւունքը» ողջ մնար, այն

*) Jellinek. Verfassungsänderung und Verfassungswandlung. էջ 3.

ժամանակ, երբ ինքը յեղափոխութիւնը կանչած էր հէնց նրան սպանելու տենչով:

Պէտրաժիցկին մանրամասն նկարագրում է, ինչպէս փոփոխող հանգամանքների ազդեցութեան տակ, ցածր խաւերի մէջ աճում է ոչ պարզ, սակայն այրող, վառ կերպով զգացող իրաւական նոր իշխելը. ինչպէս աւելի նեղիչ է դառնում արդարութեան զգացումը՝ որքան աւելի մեծ դիմադրութեան է հանդիպում. ինչպէս նա զոյալի գոյութիւն ունեցող կարգն ու նրա օրէնքները մոլեռանդ ատելութեան է հասնում և վերջ ի վերջոյ պայթիւն — յեղափոխութիւն է առաջ բերում» *):

Պէտրաժիցկուն չեն վախեցնում նոյնիսկ նոր ժողովրդական և յեղափոխական իրաւագիտակցութեան այնպիսի արտայայտութիւններ, ինչպիսի ձև իհարկէ պրօլետարիատի յեղափոխութիւնն ընդունել չէ կարող. «Յեղափոխութեան գիյօտիները որքան էլ զլւելի թւային, — ասում է նա, — և կուտուբական կենտրոնների ու որբանների քարուքանդ անելը, — այդ բոլորը ժողովրդական վերաւորած զգացմունքի և ոտնատակ տւած իրաւունքի համար մղող տարրերային վրէժի անխուսափելի հետևանքն են, այսինքն՝ նրա ժողովրդական ներքին իրաւագիտակցութիւնը»:

Եզրակացութիւնը պարզ է. ժողովուրդը կրում է իր վրայ նոր ինտուիտիվ իրաւունքը, որ նրանից ամենից առաջ պահանջում է օրգանների ոչնչացումը հին իրաւունքի՝ որպիսին նրան ամենամեծ և կատարեալ անարդարութիւն է թւում:

Նրա ինտուիտիվ իրաւունքը, որ արտացոլում է իր մէջ մասսաների զստակարգային շահերը և համապատասխանում է ստեղծող նոր տնտեսական կենցաղավարութեան ձևին, կարող է պարզօրէն ձևակերպւել միայն յեղափոխական իրաւական ստեղծագործութեան պրօցէսսում: Այդպէս է յեղափոխութիւնների օրէնքը և ամենից առաջ այն յեղաշրջումների, որոնք նախընթաց օրինակներ, պրէցէդէնտներ չունեն:

Կորչին մումիա-դատարանները, մեռած իրաւունքի բազինները. կորչին բանկիր-դատաւորները, որոնք պատրաստ են կապիտալի անբաժան տիրապետութեան թարմ գերեզմանի վրայ կենդանի մնացածների արիւնը խմել: Կեցցէ ժողովուրդը, որ նոր դիմու նման եռացող, եփ եկող իր դատարաններում ստեղծում է նոր իրաւունք՝ — արդարութիւն բոլորի համար, աշխատաւորների մեծ եղբայրութեան և հաւասարութեան իրաւունքը:

*) Петражицкий, Теория права.

